

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї У СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПРИТУЛКУ

Бондарчук К.
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент кафедри
соціальної і практичної психології
О.Г. Шмиглюк

Притулок – це заклад соціального захисту, в якому перебувають діти віком від 3 до 18 років, які були вилучені з сімей з причин матеріального неблагополуччя, смерті батьків або за інших обставин. Ці діти перебувають в стресовому стані, оскільки сам факт відриву від сім'ї вже є шоком для них, який залишає відбиток на картині світу цієї дитини. Завданням нашого дослідження є виявлення особливостей сприймання сім'ї цими дітьми з метою надання їм вчасної психологічної допомоги та підтримки, створення максимально комфортних умов для їхнього перебування в закладі.

Е.Фромм стверджував, що людина потребує певної єдності з іншими людьми. У людини є власна картина світу, яка допомагає взаємодіяти з зовнішнім середовищем - аналізувати та систематизувати інформацію, власний досвід, переживання, емоції, враження, і на основі цього регулювати свою поведінку.

Т.М.Мишина в 1983 році першою ввела поняття «образ сім'ї» або образ «Ми», під яким мала на увазі цілісне інтегроване об'єднання – сімейну самосвідомість. Однею з найважливіших функцій сімейної самосвідомості є цілісна регуляція поведінки сім'ї, узгодження позицій окремих її членів.

Узагальнення представлених в дослідженнях особливостей образу сім'ї дітей, які лишились без батьківського піклування, дозволило виокремити такі його характеристики як змістовна вузькість та недостатня цілісність (І.В. Дубровіна, А.Г.Рузская, 1990; Г.В. Семья, 2004; Н.Б. Костенко, 2006; М.Б. Богатирьова, 2007), ідеалізованість та нереалістичність (Т.І. Пухова, 1999; Ю.Б. Євдокімова, 2004; М.А. Басин, 2006; Н.Б. Костенко, 2006; Р.А. Юнусова, 2008), негативна прогностична направленість (Е.Б. Агафонова, 2004), компенсаторний потенціал, пов'язаний з бажанням мати власну сім'ю в майбутньому (Г.В. Семья, 2004; Н.Б. Костенко, 2006; Н.В. Недождога, 2006; С.А. Терехина, 2006). Внутрішні умови, які впливають на процес побудови власного сімейного життя дітьми, що залишились без батьківського піклування, вивчали Г.В.Семья, 2004; А.М.Прихожан, Н.Н.Толстих, 2007; О.А.Кожевнікова, 2007; В.Шмідт, 2006. Зовнішні умови соціалізації таких дітей вивчали Г.В.Семья, 2004; Г.А.Сатаєва, 2004; Л.М.Шипіцина, 2005; В.Н.Ослон, 2006; О.А.Кожевнікова, 2007.

У основу теоретичної моделі нашого дослідження була покладена робота Шубіної А.С., яка досліджувала особливості образу сім'ї у дітей, позбавлених

батьківського піклування. У дітей, які виховуються в сім'ях, найбільш значимі події, які структурують часові періоди їх життя, відносяться до сфери навчальної та професійної діяльності, а також комунікативної та сфери відпочинку. У дітей-сиріт першочергове значення для формування часових інтервалів життя мають події, пов'язані з життям в кровній сім'ї, можливим усиновленням і створенням власної сім'ї. Тобто виокремився образ «реальної» та «ідеальної» сім'ї в свідомості сиріт. В реальній сім'ї відмічене переважання диференційованих зв'язків між членами родини, в той час як ідеальна сім'я відрізняється наявністю тісних симбіотичних зв'язків, що пояснюється життям в державному закладі, де дитині не вистачає уваги, емоційної прив'язаності, стабільності та захищеності.

Ми висунули гіпотезу про те, що дітям, які перебувають в притулку, властивий подвійний образ сім'ї, що поєднує в собі частину образу реальної сім'ї, часто це емоційно негативно забарвлені образи, взяті з минулого досвіду, і частину образу ідеальної сім'ї, до якої дитина прагне і про яку мріє.

Для проведення дослідження були використані метод асоціативного експерименту (для виявлення образу сім'ї в свідомості дитини), «Малюнок сім'ї» (для виявлення емоційного ставлення до сім'ї), аналіз документів (особистих справ дітей для з'ясування реального складу сім'ї та обставин потрапляння в притулок), факторний аналіз як метод кількісної обробки даних. Вибірка – діти віком від 6 до 17 років, які на момент дослідження перебували в Житомирському обласному притулку для дітей.

На основі аналізу отриманих малюнків сім'ї дітей, що знаходяться в притулку, ми з'ясували, що більшість дітей ідеалізують образ сім'ї, заперечуючи наявність у них проблем. У багатьох дітей відслідковується тенденція до подвійного образу сім'ї, тобто дитина одночасно має образ реальної та, іноді абсолютно протилежний, образ ідеальної сім'ї в свідомості. В одному асоціативному ряді ми можемо зустріти кардинально протилежні якості, які характеризуватимуть реальну та ідеальну сім'ю. У дітей проявляються тенденції вказувати на образ реальної сім'ї в малюнках і образ ідеальної сім'ї в асоціаціях.

В результаті факторного аналізу було виділено 5 факторів: *перший фактор* є прототипом образу ідеальної сім'ї, оскільки він ґрунтується на дружбі та спокої, та включає в себе всі бажані якості сім'ї, окрім сварок, які є проявом реальної картини сім'ї, і є настільки значимими, що витіснити їх навіть при ідеалізації сім'ї діти не можуть. *Другий фактор* відображає реальну картину сім'ї більшості опитаних дітей, оскільки він демонструє значимість сварок та драк, акцентуючи увагу на недостатку доброти. Тобто ми бачимо певне протиставлення в свідомості дитини образу ідеальної сім'ї (фактор 1) та реальної (фактор 2). *Фактор 3* демонструє готовність дітей прощати, змінюватись, готовність до дій, спрямованих на зміну ситуації в родині (прагнення змінити роботу та драки іграми, любов'ю та добротою). Тобто дитина прагне втілити свій ідеалізований образ сім'ї в життя. *Фактор 4* показує значимість п'яниць в образі сім'ї, однак також демонструє готовність не зважаючи на це любити, допомагати та підтримувати батьків. *Фактор 5* демонструє внутрішнє протиріччя

дитини між бажанням любити, відпочивати та гратися – тобто взаємодіяти батькам, та драками, відсутністю миру та дружби, які заважають реалізації цих бажань.

Отже, образ сім'ї у дітей, що перебувають в притулку, є досить складним, він поєднує в собі елементи бажаного ідеального образу родини та елементи реальної картини сім'ї дітей. Також ми виявили готовність дітей до зміни реальних стосунків в сім'ї. Діти прагнуть втілювати свої ідеалізовані образи в реальність.